

Зульфие Сеитвели

Чёлмекчи

бе бай

МАСАЛ

муаррир Сервер Аджимиров

Бир заманда бар экен, бир заманда ёкъ экен... Узакъ бир мемлекетте гузель койчик бар экен. Этрафлары, ярашыкълы, яхши бакъылгъан, ем-ешиль мейва багъчаларынен толу эди. Бу багъчаларда бир чокъ койлюлер чалыша экенлер. Олар бу тереклерни сувара, чапалай, вакъыты кельгенде мейваларыны джыялар. Бахчанынъ саиби исе, Якъуб адлы зенгин бир бай ола. Бу багъчалар онъа баба-деделерден мирас къалгъан.

Амма кендиси исе пек тембель экен, бутюн кунь ич бир шей япмайып, вакъытыны бошуна кечире экен. Онынъ къолундан ич бир шей кельмей, тек пара саймагъа бегене экен. Эр кезге онынъ не къадар чокъ ахча ве алтынлары олгъаныны макътана, шу себептен койлюлер онъы ич севмей экенлер.

Бу койде чокъ эснафларнен огърашкан усталар да яшай экен. Олар чешит тюрлю дюльбер шейлер япып, сонъра оларны сатып, кунь кечире экенлер. Байнынъ эви къаршысында бир чельмекчи яшай экен. Чельмекчи бутюн кунь балчыкътан чешит савутлар, бардакълар, чанакълар, япа. Бу ишкир инсангъа бутюн къорантасы да ярдым эте. Балалары эм балчыкъ къарыштыра, эм де базарда азыр савутларны саталар. Къорантанынъ къысметини бойле тапа экенлер.

Куньлерден бир кунь Якъуб бей озюни макътамакъ ичюн, чѣльмекчи къомшусына мусафирликке бара.

- Бекир уста, мына сен эр вакъыт чалышасын, бир дакъкъа бош отурмайсын, амма зенгин дегильсин. Мен исе бир шей япмайым, байлыгъым эп арта. Олгъан алтын ве параларны сайып етиштиралмайым, - дей Якъуб бей.

Уста байгъа дикъкъатнен бакъып, бойле айта:

- Сен дюньяда не оладжагъы акъкъында ич бир шей тюшюнмейсин. Эгер бир шей олса, бир зенаатынъ да ёкъ, къолундан да бир иш кельмей. Алтынлар да санъа файда бермез. Биз исе эр шейны озь къолумызнен япамыз, ве тек озь озюмизге ишанамыз.

Бай бу сѣзлерни эшитип, кулюмсиреп-кулюмсиреп эвине къайта. . .

Бундан сонъ куньлер айлар кече. Мейвалар энди-энди пишмеге башлагъанда, сабагъа якъын, апансыздан шиддетли ель котериле. Тозлу боран, ёлунда расткельген эвлернинъ тепелерини, тереклерни тамырындан сувырып, узакъларгъа алып кете. Бу боран койге чокъ зарар кетире. Бир чокъ эвлер бозулды, тек дуварлары къалды. Койлюлер яваш-яваш озьлерине кельмеге башладылар. Эр кес озь эвлерини тамир эте. Чѣльмекчи Бекир агъанынъ къорантасы да къырмыскъалар киби чалышалар. Эм эвлерини тюзетелер, эм балчыкъ къарыштырып чешит савутлар япалар. Кимсе бош отурмай.

Якъуб байнынъ ишчилери озь эвлерине къайттылар, чюнки не терек, не де багъча къалды. Бай тек озь къорантасынен къалды. Не озю, не балалары бир шей япмагъа оламайлар. Кет-кете алтынлары да битти, ашлары да. . . Байнынъ къорантасы ач къала .

Бир къач вакъыт кечкен сонъ бай чѣльмекчининъ эвине бармагъа меджбур ола ве Бекир устагъа суаль бере:

- Сиз насыл этип къорантанъызны бакъасынъыз, ашынъыз-сувынъыз етерли? - деп сорай.

- Бизлер бутюн кунъ балчыкъ ичинде огърашамыз, чешит савутлар япамыз. Япкан чанакъ ве бардакъларны сатып, озюмизге ашайджакъ пенир, отъмек аламыз. Бойле этип яшаймыз, - деди чѣльмекчи.

Бай башыны къоллары арасына алып, тюшюнип къалды, козь яшлары акъмагъа башлады :

- Мен насыл этип къорантамны бакъар экеним, бизлер бир шей япмагъа да бильмеймиз? - яваш сеснен дей Якъуб агъа.

Чѣльмекчи байгъа бакъып, эвельден айткъан сѣзлери акъылына тюшти "Алтынлар санъа файда бермез", амма онъа ич бир шей айтмады, тек байгъа бир суаль берди:

- Сизинъ баба-деделеринъиз нелернен огъраша эдилер?

Чокъ тюшюнп, Якъуб бей джевап бере:

- Балалыкътан акъылымда бабамнен сепетчиклер япкъанымыз къалды .

Чельмекчи бирден :

- Билесинъизми, манъа базаргъа савутларны алып кетмек ичюн балабан сепет керек, япып олурсынъызмы? - деп, сорай байдан уста.

Бу теклифке пек къуванып, Якъуб бей, бирден дагъгъа пытакълар топламагъа кетти. Бабасынен япкъан сепетлери акъылына кельмеге башласа да, заваллы пек къыйналды. Ниает, акъшамгъа якъын зорнен бир сепет орип, чельмекчиге алып бара. Япылгъан сепет къыйыш олгъанына бакъмадан, чельмекчи онынъ ерине байгъа бир балабан гузель гугюм бере. Якъуб бей бу гугюмни базарда яхши бир фиаткъа сата да, парасына ашайджакъ шейлер ала ве къорантасыны тойдыра. Бай отурмайып кене дагъгъа кете, андан пытакълар кетире. Бу сефер къорантасы да онъа ярдым эте. Кунь-куньден сепетлер гузель олып башлайлар, койдешлер оларны бегенип, пенир отьмек деништирип алалар. Къорантанынъ ишлери юрюшип башлады, балалар ашкъа тойды.

Бир кунь Якъуб бей чельмекчиге озь миннетдарлыгъыны бильдирмек ичюн, балабан ве гузель бир сепет япа, чюнки онынъ биринджи япкъан сепети чокъкъа даянмады. Бу багъшышны Бекир

устагъа алып баргъанда, онъа эвельден багъчасы олгъан ерде янъы бир багъча япмакъ истегенини айта.

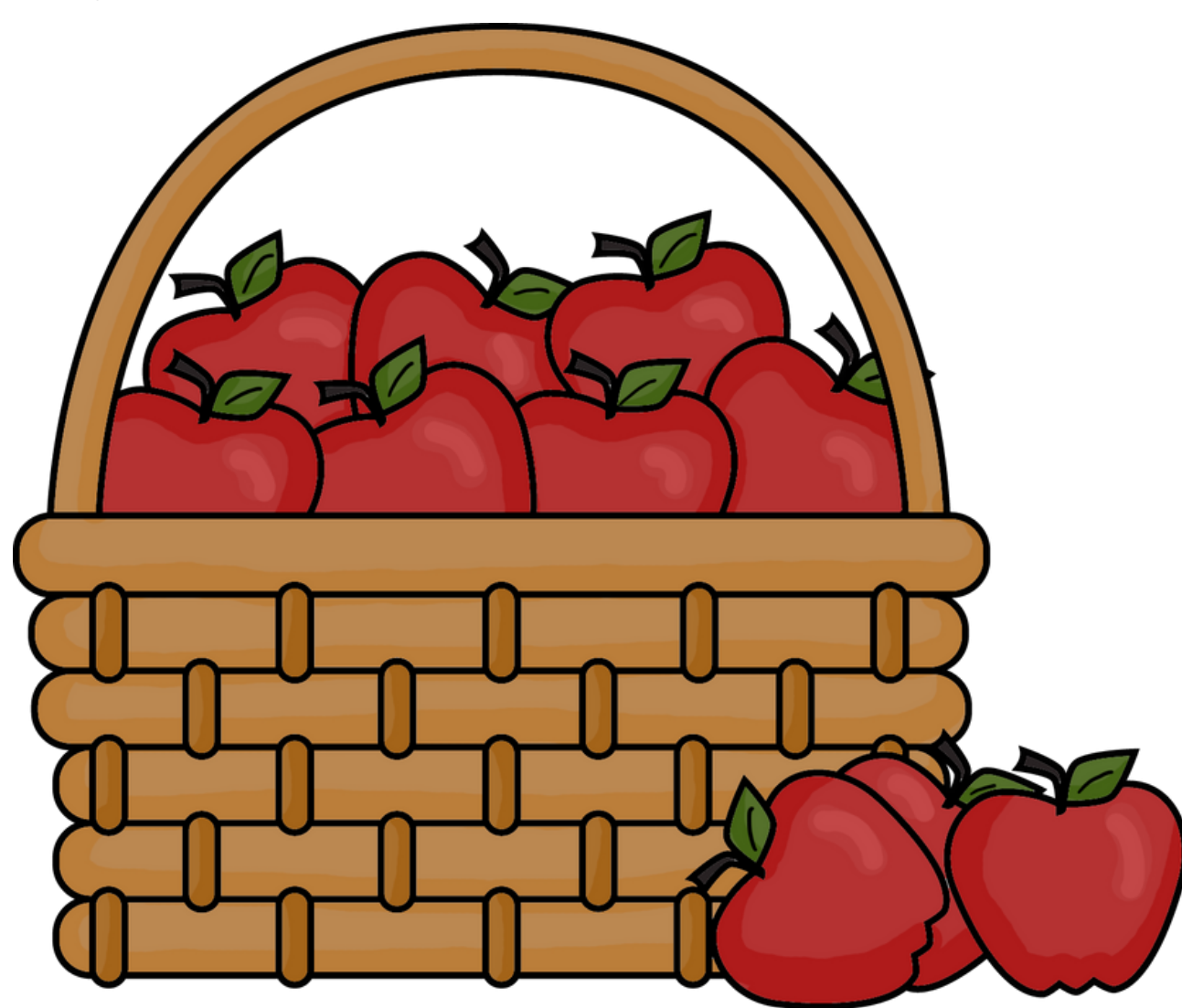
Экинджи куни Якъуб бей базардан эки алма терек фиданы кетирип озь балаларынен оларны экмеге башлагъанда, бакъса не корьсин? Пек чокъ койлюлер эр бири бирер терек фиданы кетиргенлер. Ким алма, ким армут, ким шефтали. Бунъы корьген бай пек къувана, юреги толуп таша, козьлеринден яшлар келе. Якъуб бей яваштан козьашларыны силип, эр кезге пек гузель сёзлер айтып, миннетдарлыгъыны бильдире.

Бу багъча пек дюльбер, берекетли ола. . .

Сиз "Джемаат багъчасы" адыны ташыгъан багъча акъкъында эшиттинъизми?

Онынъ мейвалары акъкъында эр кес "Амма да татлы алмалар!", деп айта.

Айталар ки, бу мейвалардан хаста адам ашаса, кейфи денъише, озюни яхшы дуймагъа башлай. Сизлер де бу багъчанынъ мейваларындан ашап бакътынъызми?

Зульфие Сеитвели

Тылымы

кыабал

МАСАЛ

Эвель заманларда, юксек дагълар ичинде бир кой ерлешкен эди.

Бу койде адамлар пек эмексевер экен. Олар сабадан акъшамгъадже башыны котермейип чалышалар. Кимдир бостанда ишлей, кимдир чобанлыкъ япа, кимлер балкъуртларны туталар. Амма бу койде адамлар не ичюндир пек агъыр яшайлар. Оларнынъ берекети чыкъмай, санки дерсинъ, бирисининъ лянет дувасы къабул олунды.

Бу койнинъ четинде бир меракълы адам яшай экен. Онынъ ады Меджит агъа. Койлюлер оны урьмет этип "уста" деп айталар, не ичюн десенъиз, о агъачтан гузель-гузель ишлер япа экен. Бутюн кунъ чалыша, устаханеден чыкъмай биле, пек меракълы ишлер япа. Уста балачыкъларгъа оюнджакълар япып берсе, оларнынъ къолундан бу дюльбер шейчик тюшмей, тек бу оюнджакъларнен ойнайлар. Япылгъан бешиклерде исе кичкенелер пек яхшы юкълайлар. Бешикни яваштан салласанъ, чанълар чынъламагъа башлай, сонъра бешик назик сеснен айнени йырламагъа башлай. Къундакъ балачыкълар раат-раат, агъламайып юкълайлар. Эгер Меджит къартбаба къоналарны япса, чокъ балалы къоранталар, емеклери аз олса да, бу софрандан эр вакъыт токъ туралар. Устамызнынъ ишлери гъает меракълы.

Бир кунь акъшам устю, къойларны отлатып кельген чобан Осман устагъа келе ве къавал алетини сымарлай. Меджит къартбаба япмакъ разы ола. Эки - учь кунь кечкен сонъ, чобан устагъа келе:

- Даа, къавал ямпадым, - дей уста, башыны котермейип, ишнен огъраша.

Бир афтадан сонъ кене де келе :

- Ёкъ, къавал даа азыр дегиль, - уста чобангъа джевап бере.

О пек тааджиплене, адий тешикли таячыкъны не кадар вакъыт япмагъа мумкюн? Осман агъа чалгъы алетини бир ай бекледи...

Куньлерден бир кунь саба эрте, уста чобаныны корип, азыр сымарлагъан къавалыны бере. Чобан бир-эки капик устагъа берип, къавалны джебине къоя ве къойларны отламагъа кете, кунь девамында чалышып, джебиндеки олгъан алетини хатырлай.

- Бир адий шей экен, - къавалгъа бакъып, тюшюне адам.

Уфюрмеге башласа, бир кереден бульбуллер сеси йырлагъаныны эшите.

Чобан тереклерге айланып бакъа, къушлар корюнмей, сонъ кене де къавалыны алып чала да ве назик сес чыкъмагъа башлай. Санки бир яш къыз муляйим сеснен йырлай.

- Не къадар гузель бу алет чала? - тааджиплене чобан.

Къавал чалмай - йырлай экен!

Не кадар дюльбер, эм де назик сеснен йырлай ки, онъа санки дерсинъ бульбуллер ярдым этелер, сонъ чанълар чалалар, аджайип шей экен!

Къавалдан тылсымлы нагъмелер чыкъа.

Чокътан берли Осман агъа озюни ойле яхшы ис этмеди. Юрекке къуванч толды, кучъ пейдаланды, озюни пек частлы дуйды.

Бу къавал чалмай - йырлай ...

Койлюлер къавал сесини эшитип, кулюмсюрмеге башлайлар, озълерини пек частлы дуялар. Бакъсалар, чокъракъта сувнынъ шырылтысы ойле бир кучъленди ки, сув пек акъмагъа башлай. Къушчыкълар да янъгыравукъ сеснен йырламагъа башлайлар. Адамлар санки денъишти. Бир бирине сайгъы, урьмет, эм де ярдым этмеге башлайлар.

Фукъарелернинъ берекети де чокълаша. Балалар къувана ве шенъ кулип ойнайлар. Хаста адамлар биле озълерини яхшы ве сагълам дуялар. Бу койде яшайыш денъишмеге башлай.

Чобан эр вакъыт иштен болдурып къайта эди, бугунъ исе озюни яшаргъан киби дуя, къойларнынъ артындан раат-раат кете.

Эр кунъ сабадан акъшамгъадже Осман агъа тылсымлы къавалны ала ве чалмагъа башлай. Бойле этип, вакъыт да кече. Кой денъише!

Фукъаре къроранталар ёкъ ола, койлюлер яхшы яшамагъа башлайлар, байлар даима ярдым этелер, хасталар сагълам олалар, балалар кулюмсиреп ойнайлар.

Чобан Меджит кърартбабагъа пек миннетдар. Онъа тешеккюр бильдирмек ичюн семиз бир къройны сайлап ала ве устагъа алып бере.

Куньлерден бир кунь, узакъ бир койден чобангъа досту келе. Койге бакъып, шашып къала.

- Насыл гузель олды ки, козьлериме асыл да инанмайым, - деп, тааджиплене досту.

Чокъракълар сувнен толу, бахчаларда мейвалар гъает чокъ, адамлар бир-бирине ярдым этелер ве кулюмсиреп юрелер.

- Не олды мында, мен масалгъа тюштим гъалиба, - деп айта.

- Бизим Меджит устамыз тылсымлы къавал япты. Эгер чалсам - эписи частлы олалар, - деди чобан.

Мусафир эшиткенинден шашып къала.

Сагълыкълашып, озюнинъ коюне къайта ве корьгенини апайына айта. Айтылгъан эписи лафларны къромшусы Зоди эшите. О пек саран ве ярамаз бир адам экен. Хиянет къромшусы исе таныш кърырсызыны чагъырып, онъа тылсымлы къавал акъкъында анълата.

Бир кунь акъшам, кърырсыз чобангъа барып, шашып

кала! Эписи къапулар ачыкъ, не истесенъ кир де ал!
Къырсыз чокъ тюшюнмей, тылсымлы къавалыны
тапып ала ве тез-тез эвден къача ...

Саба эрте, чобан уянып, къавал ёкъ олгъаныны коре.
Шашмалап, тез отлакъ ерге барып, анда къыдыра, амма
тапалмай. Бир кереден юреги сыкъыла, апансыздан
булутлар пейда ола, ири-ири ягъмур ягъмагъа башлай...

Ярамаз Зоди къуванып, къавалгъа уфюрмеге башлай.
Уфюре, амма тек гудюрди сеси чыкъа. О чокъ чалды,
амма яхшы сеслер чыкъмады.

- Адамлар ялан айталар,бу тылсымлы къавал дегиль! -
деп, ачувлана хиянет.

Ачувлана, къавалны чёплюкке ата. Янында исе
фукъаре балачыкълар ойнай эди. Олардан бириси
таячыкъны ала ве эвге кетире. Эвде исе чобаннынъ
досту къавалыны корип, эписини анълады...

Коюмизде исе сувукълар битмей, кунеш корюнмей,
балаларнынъ сеслери биле чыкъмай, адамлар шенълик
къокъусыны джойдылар.

Азмы кече, чокъмы кече, чобан Меджит къартбабагъа
келе ве даа бир къавал сымарлай.

Уста азыр алетини бере, амма Осман агъа не кадар
яхшы тырышып чалса да, къавалдан тек адий
нагъмелер чыкъа.

Кунълерден бир кунъ чобангъа къомшу койден досту
келе ве торбадан къавалны чыкъарып бере. Къоллары

къалтырай, козьлери инанмай, чобан къувана ве озюнинъ тылсымлы къавалыны ала. Мусафир не олгъаныны анълата. Эвнинъ саиби исе миннетдарлыгъыны бильдирип, достуны къучакъламагъа башлай. Урьмет этип онъа этлер, сары май, пенир торбагъа къоя. Досты къуванып, эвге къайтмагъа азырлана. Шу вакъыт Осман агъа Меджит къартбабанынъ адий къавалыны хатырлай.

- Манъа эки къавал не керек? - деди чобан.

Достуна адий алетини багъышлай. Фукъаре досту озюнинъ коюне толу торбасынен къайта ве къорантасыны яхшы ашата. Шу вакъыт Осман агъанынъ берильген къавалыны къолуна ала да ве балаларгъа нагъмелер чалмагъа башлай.

Чалмагъа башлагъанынен, бульбуллер сеси эшитильди. О терекке бакъа, амма къушларыны корьмей.

- Бу гузель сеслер къайдан келе экен? - деп, тюшюне.

Кене де чалмагъа башлай ве бульбуллер йырлагъаныны эшите, санки назик къыз тюркю йырлай.

Къасеветлер кечъти, адамларнынъ юреклери тынч олды. Булутлар ёкъ олды, кунеш корюнди. Кой адамлары кулюмсиреп юрелер, бир-бирине ярдым этелер. Зенгин ве саран Зоди къомшусы де йымшай. О, бир торба алтынларыны алып, фукъарелерге даркъатмагъа башлай. Фукъаре къомшусына да кетире.

Бу вакыттан берли койнинъ яшайышы ойле яхшы олды ки, шеньликъ ве мераметлик дуюла. Бостанда ве багъчаларда берекети де пек чокъ ола.

Чобан Осман исе къомшу койдеки отургъан достунынъ ве адамларнынъ бахтлы олгъанына пек къувана! Меджит къартбабагъа миннетдарлыкъ бильдирмеге ичюн даа бир семиз къойны сайламагъа башлай.

Устамыз кулюмсиреп, яхшы агъачыны сайлап, учюнджи къавалыны япмагъа башлай...

Зульфие Сеитвели
Гульнара Муединова

Къуваншыз кой

МАСАЛ

Бир заманларда, юксек дагъларнынъ ичинде кучюк бир кой ерлешкен. Бутюн этрафы юдже дагъларнен узангъан. Оларнынъ уджу-бужагъы ёкъ. Сюйрю буюк дагълар тап кокке етелер. Бу ерде яшагъан адамлар пек эмексевер экен. Чокъусы эки къатлы таштан къурулгъан эвлери. Къой ве сыгъырларнынъ сайысы ойле чокъ ки, саймакътан баш айланыр. Сабадан акъшамгъадже бутюн олгъан хызметлерни беджерелер, онынъ ичюн къоранталар бол - берекетли яшайлар. Софрада эр вакъыт сары-май, пенирлер, къаймакълар толу. Кой берекетли ерде ерлешти, амма мында бир къолайсызлыкъ бар. Дигер ерге чыкъмакъ ичюн тек бир ёлчыкъ бар. Бу ёл ойле тар ки, арабалар зорнен кечелер. Къомшу койдеки адамлар бу тар ёлнен койге келип, алыш-вериш япалар. Олар озюне пенир, къаймакъ ве даа чокъ махсулатлар алалар. Мында да эр ердеки киби яшайыш къайнай.

Койлюлерге частлы-бахтлы яшамагъа ич бир шей кедер этмей. Амма не ичюндир адамлар къуванмагъа бильмейлер, озълерини бахтлы саймайлар. Мында ич бир кимсе кульмей, кулюмсюргенини де тапмазсынъ. Тебессюм о не экен? Эвельден деделер биле кульмеди. Адамларнынъ юзьлери кульмей. Бу ерде асырлар девамында бойле меселе бар экен. Шу себептен бу кой "Къуванчсыз кой" адыны ташый.

Куньлерден бир кунь, къомшу койден бир адам

койлюлерни шенълендирмеге истей. Шеэрден койге белли той чалгъыджыларыны давет эте. Олар бутюн гедже шенъ нагъмелер чалалар, йырлайлар, амма бир адам биле кулюмсюрмеди.

Чалгъыджылар шашып къалалар. Шенъ ава чалгъанда, инсан даима къуваныр, отурмаз биле, ойнамагъа башлар. Койлюлер исе шенъ нагъмелерни дикъкъатнен отурып динълейлер. Инанъылмаз! Чалгъыджылар тааджипленип, ачувындан бахшышларны да алмадылар. Думбелек, кемане, саз ве даре алетлерини топлап, тез-тез шеэрге ёл алдылар.

Айлар кече, йыллар кече, койлюлер къышкъа азырланмагъа башлай. Магъаз толу-толу махсулат иле толай. Берекетлери ойле чокъ ки, къасевет чекмекнинъ себеби де ёкъ. Адамлар кузьни озгъарып, къышкъа азырланалар.

Кунълерден бир кунь, бир гедже ойле кучлю ель чыкъты ки, гудюрди сеси адамларны къоркъутты. Ер тепренмеге башлады. Бу ерде зельзеле юзь берди. Мында асырлар девамьнда зельзеле олмады. Атта дагълар ойнадылар. Дагъ киби балабан бир таш йыкъылды, ер салланды. Койлюлер дувалар окъуп, эвден чыкъмагъа къоркалар. Бу дуньяда сонъки кунълер яшагъаныны тюшюнелер. Заваллы къомшулар, койлюлер сагъ мы, ёкъ мы бир кимсе бельмей.

Куньлернинъ биринде авасы яваш-яваш тынчланды. Адамлар эвлерден къоркъа-къоркъа къапыны ачып, чыкъмагъа башладылар. Аллагъа чокъ шукюр,эписи сагъ-селямет. Озьлерине азчыкъ келип, корьгенинден шашалар. Дагънынъ бир парчасы ярылып, тамам ёл ерине йыкъылды. Мында тек бир екяне ёл бар эди ве о дюньянен багълана эди. Койлюлер ёлсыз къала . . . Бутюн кой юксек дагълар ичинде къала, эчкилер биле секирипмайлар. Джемаат топланып не япаджакъларыны тюшюне.

- Бу дагънынъ ичинде ёл ачмакъ пек кыйын оладжакъ,amma башкъа чареси ёкъ. Ёлсыз яшамакъ даа да агъыр оладжакъ, айры бир ада киби яшамакъ буюк фелякеттир, – деди койлю.

Койнинъ эркеклери чёкючлерни алып, ташыны парламагъа къарар алалар. Саба эрте джемаат ташны парламагъа башлай. Гедже- куньдюз козь юммайып чалышалар. Бутюн кыш къатты ташны чёкючнен парлайлар, ичинде бир аралыкъ корюнмеге башлай. Къоллар яралы олды, юзьлер къап-къара. Бутюн кунь эгилип чалышалар. Энди баарь келеята. Бир койлю дагъгъа бакъып:

- Учъ ай ичинде тек эки адым ёл ачылды, - яваш сеснен деди. Чаресизликтен отурып, козьяшлары акъмагъа башлай.

- Бизлер бу дуньяда бир кимсеге керекли дегильмыз ,бу агъыр алда озюмиз къалдыкъ, – деди кой сакини.

- Ич бир вакъыт ёлны ачыпмамыз, - деди койлю.

Инсанларнынъ умюти биле къалмады, чапаларны ташлап, яваш-яваш эвге къайталар. Тек бир эсли-башлы къарт адамы таш янында калып, тюшюнджеге дала. Саба эрте о адам ялынъыз бир озю келип, чалышмагъа башлай. Учъ кунъ бир озю чалышып, дагъны парлай. Учюнджи куню исе эвге къайтмагъа кучю къалмай. Шу ерде де ташлар устюнде юкълап къала. Танъ аткъан сонъ, къартий бирден уянып тасырды сесини эшите. Койлюлер ярдымгъа кельгенлерини белледи, амма анда-мында бакъып ич бир кимсени коръмей. Тааджиплене, сес не ерден чыкъа экен?

- Тюневин бутюн кунъ чалышып сес башымда янъгъыраймы? – деп тюшюне эсли башлы адам.

Ташны парламакъ ичюн къолуны котере, кене де сесни эшитмеге башлай. Къарт ташкъа якъынлашып, башкъа тарафтан чёкючлер чалышкъаныны эшите. О шашып къала.

- Къомшу койдеки адамлары бизлерни унутмадылар! Бизлер озюмиз дегильмиз! - деп къуванды къарт.

О, шашкъанындан ойле тез чапып кетти ки, озю биле дуймады. Сокъакъ–сокъакъ юрип, кучьлюдже сесленди:

- Тез-тез барынъыз, къомшу койдеки адамлары бизге ташны парламагъа ярдым этелер! - деди эсли-башлы.

Эркеклер, къадынлар ишлерини ташлап, ёл тарафкъа чапып кетелер. Балачыкълар да оларнынъ артындан чапмагъа башладылар. Къартийге инанмайлар, озьлери тасырды сесини эшитмеге истейлер.

- Къартий шашмалай, не айткъаныны бильмей, - деп тюшюнелер адамлар.

Койнынъ джемааты ерине кельген сонъ, инаныпмай! Бири, экинджиси, учюнджиси ташка якъынлашып, дикъкъатнен динълейлер. Олар бир-бирине бакъып, козьашларны сурьтелер.

- Бизлерни къуртармагъа истейлер, ташыны парлайлар, - деп, айталар.

Койлюлернинъ гонъюллери ойле хош олды ки, эписи ярдымгъа ашыкъты. Бириси ташны ура, экинджиси ёлны ташлардан темизлей, балалар уфакъ таш кесеклерни топлап, четке аталар, къадынлар исе аш сув кетирип, адамларны къувандыралар. Демирджилер гедже-кунъдюз чапа ве чёкючлерни япалар, ич де етиштирмейлер. Бутюн кой къырмыскъалар чалышкъаны киби чалышалар. Адамлар айларнен ишлеп, арыкъ олды, бетлери къап-кара, амма умютини кесмейип инандылар.

Къыш ве баарь насыл учып кечкенини ич кимсе анъламады. Яз да яваш-яваш сонъуна келе. Койлюлер къомшу койдеки адамларны ярым йылдан зияде корьмеди.

Куньлерден бир кунь койлюлер пек болдыргъанлар. Сув ичип, мейвалар ашап раатланалар. Апансыздан ёл бою балабан таш юварланып, оларнынъ тарафына кетмеге башлады. Адамлар насыл этип, зорнен ёлдан къачып, етиштирдилер. Бакъсалар, не корьсинълер! Къомшу койден адамлары ташны сонъки кучьнен тыгъырталар. Эр кес шашып къала! Дагъ ичиндеки ёл ачылды! Ойле кенъ олдыки, арабалар энди раат-раат кечеджек. Койлюлер шашкъанындан къомшуларгъа худжур бакъалар. Бир-бирини танымайлар. Чокъ бакъалар, сонъра исе ярдымджыларны къучакъламагъа башлайлар. Эм кулелер, эм де агълайлар. Озьлерине биле инанмайлар. Бутюн кой бахтлы олып, кульмеге башлай. Къомшулар да оларга тааджипленип бакъалар. Къуванч сеси эшитиле! Бу койде чокъ вакъыттан берли къуванч сеси эшитильмеди. Бу вакъиа эр кеснинъ юреклерини буюк къуванч, севги, мераметлик иле толдурды.

- Бу дуньяда бахтлы олмагъа, насыл яхшы экен! Бизлер омюр яшадыкъ, амма къуванч не олгъаныны шимди анъламагъа башладыкъ. Бизим халкъымыз частлы-бахтлы, эм де бирлик олсун! - деп, тюшюне къартий.

Бугуньки куньден башлап, бу ер "Къуванч кою" адыны ташымагъа башлай.

Зульфие Сеитвели
Гульнара Муединова

Кыргызы алмалар

МАСАЛ

Бир заманда бар экен, бир заманда ёкъ экен. Бир шеэрде зенгин яшай экен. Онъа чокъ хызметчилер чалышалар, амма о бутюн кунь достларынен берабер къавеханеде отура ве къаве ичип кейфлене. Акъшам эвге къайтса, къарныны лезетли емеклернен толдыра ве раатланмагъа ята. Амма бай пек къызгъанч экен, ишчилерге айлярнен пара акъкъыны бермей. Алтынлар топлай да, оларны бир кимсе корьмесин деп, яхшы этип сакълай.

Бир кунь бай кезинмеге чыкъа да ве багъча четинде гузель алма теречикны коре. Устюнде чокъ кичкине къып-къырмызы асылгъан алмаларны бегене. О айретте къала, эвельде багъчада бу теречикни корьмегенине шаша. Бахчиваныны чагъырып, терек акъкъында сорай. Меракълысы шу ки, хызметчи да бу терек насыл пейда олгъаныны бильмей. Бай алма лезетини бильмек ичюн хызметчилерге джыймагъа эмир эте. Сонь темиз авасы иле нефес алып, яваш-яваш эвге къайта. Киргенинен софрада джыйылгъан мейваларыны коре. Эвдекилер къона башында отурып, алмаларны ашайлар.

- Пек лезетли алмалар! - деп айта апайы.

Балалар да мейваларыны бегенелер. Эв саиби къолуны узатып, дюльбер къырмызы алма ашаджакъ ола, амма эшиткенинъден шашып къала:

- Сен эр вакъыт достларынен берабер вакъыт кечиресинъ. Сабадан акъшамгъадже раатланып,

къавеханеде отурасынъ. Мен исе бутюн эвдеки ишлерини япам ве озюм балаларыны бакъам. Сен пек тенбельсинъ, тек акъча сайламагъа билесинъ ве бизден де сакълайсынъ. Эвлятларынен ич де меракланмайсынъ, - къарысы ачув сеснен акъайына дарыла.

Бай озюнинъ апайыны ич де танымай, о эр вакъыт мераметли, муляйим, алчакъ гонъюлли эди. Шимди не олды онъа? Тюшюнмеге де етиштирмей, буюк кызы лафкъа къошула:

- Сиз манъа бир шей алмайсыз, йырътыкъ аякъапларнен юрем, достларым менден кулелер. Бай бабасы олса да пек саран деп айталар! Янъы антер ярым йыл сизден беклейим, эр вакъыт "ёкъ кызым" деп айтасыз, амма къавеханеде отурмагъа вакъыт тапасынъыз! - сесленди кызы.

- Сизлерге не олды? - шорбаджы ачувлана.

Къарысыны ве балаларны эвден къува. Бай мейваларгъа бакъа да, лякин оларны ашамагъа шубелене.

Тюшюнип, бахчиванны чагъыра:

- Кель, ашаса алманы, лезетини бакъ, – деди бай.

Бахчиван алманы ашай да, апансыздан бир сюрю лаф айтмагъа башлай:

- Сиз эр вакъыт манъа къычырып айтасыз, бир кере биле "сагъол джаным", айтмадынъыз. Мен сизге не къадар аджайип, бал киби татлы мейвалар: армут,

алма, шефталилер осьтюрдим. Сизден тек ярамай сёзлер эшитем. Бай океленип, бахчиванны де эвден кьува. Анълайки, бу адий алма дегиль. Чокъ тюшюнмейип, достларны эвге чагъыра ве кьырмызы алмаларнен сыйлай. Не айтаджакъларыны дикъкъатнен беклей. Достлары да алмаларны ашап, онъа бир талай керчек сёзлерини айталар.

Бай достларыны да кьувьып чыкъара. Эвде тым-тырышлыкъ, бир озю къала.

Бакъса, софрада тек бир дане алма калгъан. Ашайым, ашамайыммы, бай чокъ тюшюне. Бир кереден не олса олсун деп, сонъки алманы да ашай бере.

Шеэрге кезмеге чыкъа. Базаргъа якъынлашкъанынен устаханени коре, анда исе тикиджи ишлей. Бай онъа буюрып айта:

- Сен эр вакъыт манъа яхшы-яхшы урбалар тикесинъ, мен пек мемнюн къалам, амма не ичюндир сабадан акъшамгъадже ишлейсинъ, эп бир фукъаресинъ, – деп айта зенгин.

Алтынларнен толу торбачыкъны ачыкъ юрекнен тикиджеге узатып бере.

Шорбаджы ёлны девам эте. Бакъса, фурунджы отьмек пишире, онъа да буюрып айта:

- Сен эр вакъыт лезетли, сыджакъ отьмеклер пыширесин. Чалышкъаныны биз пек бегенемиз. Эмексевер адамысынъ, амма не ичюндир сен эп бир фукъаресинъ, – деп айта бай.

Фурунджыгъа бакъып зенгин утана ве онъа да бир торбачыкъ алтынлар бере.

Ёлны девам эте ве чѣльмекчи устаханени коре. Уста балчыкътан тюрлю ренкли ве орьнеклернен тизетильген чанакълар япа, заваллы башыны котермеге вакъыт биле тапалмай. Бай чѣльмекчини пек аджый.

- Сен эр вакъыт манъа гузель-гузель чанакълар япасынъ, амма сен алчакъ бир эвчикте яшайсынъ, мен исе балабан, - деди бай.

О ачыкъ гонъюльден бир торбачыкъ алтынлар онъа да узатып бере. Бутюн кунъ бай шеэрде юре, усталаргъа параларны даркъата. Акъшам эвге келип, озюни ойле бахтлы дуя ки, юреги хош ола, раат-раат юкълай. Саба уянып, меракълы тюш корьгенини хатырлай. Апайыны чагъырса, эвде тым-тырышлыкъ. Эм къадыны, эм де балалары ёкъ. Бай ашыкъып алтынлар саклагъан одагъа чапып кете. Сандыкъны ача ве тек бир кичкине торбачыкъны коре.

- Мен не яптым, эписи акъчаларны адамларга даркъаттым, акъылсызым! - кычырды бай.

Балтаны алып, алма терегини парламагъа истей.

Бакъса, не корьсинъ, терек пемпе чечеклернен толу, ойле гузель ки, масал киби! Тааджиплене адам. Тюневин кырмазы алмалар эди, бугюнъ исе чечеклер?! Аджайип шей! Балтасы къолундан тюше, бу гузелликке севине. Чечеклернинъ къокъусы дженнет

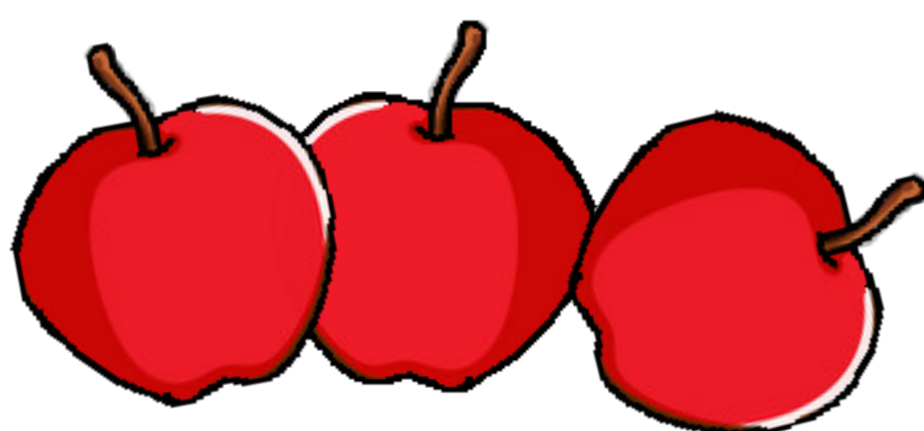
къокъусыдыр.

Бай терек янына отурып, тюшюнджеге дала:

- Омюрюмде тек алтынлар акъкъында тюшюне эдим. Оларны насыл топламакъ, сакъламакъ, чокъ олсун деп яшадым. Тюневин исе параларны фукъарелерге берип, озюни ойле частлы дуйдым ки. Инсафлыкъ, мераметлик, адамларны къувандырмакъ, оларгъа ярдым къолун узатмакъ, буюк бир савап къазангъаныны анъладым. Бу алмалар манъа адамларынынъ юрегинде насыл фикирлер, дуйгъулар олгъаныны косьтердилер. Апайым ве эвлятларым манъа мухтадж олгъаныны анъладым. Мен исе балаларны айларнен коръмедим, бош вакъыт кечире эдим. Осьсин теречик!

Бай къорантаны къувандырмакъ ичюн сонъки къалгъан алтынларгъа чокъ дюльбер урбалар, аякъаплар ве яхшы емеклер сатын ала. Сонъра исе апайыны ве балаларны чагъырып, эдиелер бере.

Бу кунъден башлап, бай бахчиванынен берабер багъчада чалышмагъа башлай. Олар чокъ алма тереклерни сачалар ве адамларны татлы бал киби мейваларыны ашаталар. Къырмызы алмаларыны ашап инсанлар намуслы, инсафлы, мераметли олалар ве пек яхши дост-муаббет яшайлар!

Зульфие Сеитвели

Менделъ отълан

МАСАЛ

Бир заманда бар экен, бир заманда ёкъ экен... Эски заманларда бир къорантада чокъ бекленильген бала догъа, ана-бабаларнынъ юреклери къувангъанындан толып-таша. Сабадан акъшамгъадже баланен севинип огърашалар. Эр вакъыт янындалар, оны опелер, къучакълайлар. Гузель бешик эвде олса да, озюнинъ къундакъ баласыны анда къоймайлар, аджыйлар. Онынъ ичюн, огъланчыкъ тек къолгъа алышып къала. Бала осе, анасы къоркъмагъа башлай, бирден йыкъылса, яраланса не оладжакъ экен, деп , къасеветлене? Бу себептен, эр вакъыт онынъ артындан юре.

Айлар кече, йыллар кече, огълан дюльбер, узун бойлю, къара къашлы йигит ола. Ана-бабаларгъа кунь-куньден осьмюр баланы бакъмакъ агъыр келе. О исе, этмеге ич де истемий, бутюн кунь эвден чыкъмайып, тёшекте ятып раатлана. Койлюлер бу алны корип, не ичюн эмексевер ана-бабанынъ тенбель огълу осип чыкъаныны аслы да анъламайлар. Анасы онъа токътамайып лезетли емеклер пиширип бере, бабасы исе эвде чыкъкъан бутюн агъыр ишлерни озю беджере. Эвдеклерге пек къыйын ола:

- Бельки, огълумыз хаста? - анасы, къасевет чекип, акъайына дей.

Куньлернинъ биринде бабасы шеэрден белли экимни чагъыра.

Алим адам йигитни бакъып чыкъа да, чокъ тюшюнмей:

- Огълан сагълам, тек ишлемеге истемей, о тенбель! - эким къатты сеснен нетиджесини чыкъара.

Чокъ вакъыт кечтими, азмы, ана ве баба эеджанланмагъа башлайлар, койдешлер оларны аджыйлар, йигитни утандырмакъ ичюн кескин сёзлер айталар, амма файдасыз. . .

Иште ана-баба чекишип яшайлар...

Бир кунь бабасы узакъ ёлда таныш олмагъан адамны коре, оны сабырнен беклеп тура. Якынлашкан сонъ, о эсли-башлы, беяз сакъаллы, узун урба кийген адамны коре. Ёлджу селям берип, янында токътай ве ичмеге сув сорай. Бабасы болдурып ёлдан кельген къартийге урьмет этип, оны софрагъа давет эте. Шорбаджылар яхшы этип къартбабаны сыйлайлар - софрагъа лезетли ашлар, татлы къошаф, татлылар къоялар. Деде олардан пек мемнюн ола. Къорантагъа дикъкъатнен бакъып, ёлджу бир шей сорамайып, оларнынъ меселени - огълан тенбель олгъаныны - анълай. Акъшамлыкъны битирген сонъ, бабасы меракъланып мусафирден сорамагъа башлай :

- Къайда кетесинъиз, ёлунъыз узакъмы?

Къартбаба, огълан да эшитсин деп, кучлю сеснен джевап бере:

- Юксек дагъларда, дагъ уджусында тылсымлы алма тереги осе. Бу теректе йылда тек бир кере бир дане

алма берекети чыкъа. Ким бу мейваны ашап олса, о бутюн омюр яш оладжакъ. Мен эр йыл анда барам, амма етишип оламайым, кельсем - алма энди ёкъ, бириси ашагъан.

- Бир агъыр шарт бар экен, - деде девам эте. - Ким тылсымлы алманы ашамагъа истесе, анда тек джаяв бармакъ керек экен, атнен, арабанен олмай...

Мусафир эв саибинен берабер чокъ лаф этелер, сонъ геджелемеге вакъыт келе...

Саба эрте эвдекилери турып, шашып къалалар! Огъланны одада корьмейлер. О эр вакъыт уйлеге якъын тёшектен тура эди, шимди исе не олды? Ана-бабасы шашып-шашмалап къалалар, бир-бирине бакъалар. Даа омюрлеринде ойле шей оламагъан эди! Огълан азбаргъа биле чыкъмагъа эрине эди. Баланы чагъырмагъа башлайлар, амма о бир ерде ёкъ.

Ёлджу ана-бабагъа бакъып кулюмсиреп айта:

- Къасеветленменъиз, раат олунъыз. Баланъыз сагъ-селямет къайтып келеджек! Бираз сабыр этмеге керек оладжакъ.

Йигит саба эрте турып, тез-тез дагъ тарафкъа ёл алгъан. Деденинъ айткан сёзлерини онъа пек тесир эткен Эр вакъыт яш олмагъа - онынъ арзусы экен, тылсымлы алманы тез-тез тапмакъ ве ашамагъа ашыкъкъан!

Не де олса, йигит пек болдырып, чекишип зорнен юксек дагъларгъа чыкъа. Тылсымлы терекни

къыдырмагъа башлай. Онъ тарафкъа, сол тарафкъа бакъа да, бир ерде алма терегини корьмей. Къыйын олса да, йигит дагъ уджусында чыкъа. Омузларыны догъуртып, тёпеден ашагъа бакъа. Бир кереден корьгенлеринден нефеси токътай. Козьлерине гузель, масал киби манзара ачылды. Юксек дагълар, ем-ешиль тереклер. Ашагъында темиз сувнен толу акъкъан чокърагъыны коре, анда бульбуллернинъ сеслери эшитиле. Санъки дерсинъ, дженнетке тюшти. Йигит чокъ вакъыт озюне келемейип, индемей тура. Омюринде биринджи кере бойле дюльберликни коре. Озюни пек частлы дуя, козьлери яшлана:

- Бизим севимли ватанымыз насыл гузель экен!

Сонъ озюни сёгмеге башлай:

- Мен насыл акъылсыз экеним, бу гузелликни корьмейип, чокъ вакъыт эвден чыкъмайып отурдым.

Йигит къартбабанынъ сёзлерининъ манасыны анълай, онъа пек миннетдар ола. Юксек дагъларда аджайип манзарагъа бакъып, юреги къуванчнен тола.

Омюринде биринджи кере йырламагъа башлай. Ашагъыда къайтып, онъа назик сес эшитиле. Бакъса, гузель къыз тюркю йырлап, къызылчыкъ джыя. Эки яш бири-бирине севда олалар.

Ана-бабасы сабырнен баланы беклейлер, эр кунъ ёлгъа чыкъып, къаранлыкъкъа къадар беклеп туралар . Чокъ вакъыт кечеми, азмы, амма бир кунъ акъшам

ёлгъа бакъсалар, узакъта эки яш корелер, огълуны ве гузель къызны таныйлар. Ана-баба пек къуваналар, балаларны къучакъламагъа ашыкъалар. Йигит эвленмек ичюн разылыкъ сорай. Ана-бабалар разы олалар. Бираз вакъыт кечсе де, йигит бабасындан къартбаба акъкъында сорай:

- Икметли дедени насыл этип тапмагъа мумкюн экен ?

- О, озю келеджек, деп, айтты. Амма деде санъа вазифе берип кетти: азбарда алма терегини отуртмакъ керексинъ. Къартбаба алма пишкен вакъытта келеджек, - деп, бабасы балагъа джевап бере.

Огълан яхшы фидан алып, азбарда алма терегини сача. Бу куньден сонъ къоранта пек яхшы яшамагъа башлай. Ишсевер яшлар къартларгъа урьмет этелер, эвдеки бутюн ишлерини озълери япып беджерелер.

Чокъ вакъыт кече, торунлар осе, эв къуванчкъа тола. Энди яш алма терегининъ алмалары пишмеге башлай "Тенбель" адамгъа шимди койдешлер урьмет этип, Исмет-агъа айталар. Яш теректе, биринджи алма лезетини алмакъ ичюн Исмет-бей сепетини ала. Энди алма узъмек ичюн къолуны узатса, бир кереден янында къартийни коре. Беяз сакъаллы, урбалары узун ёлджу ондан сув ичмеге сорай. Тез-тез чешмеден салкъын сув алып, къартбабагъа бере, сонъ мусафирини урьмет этип, софрагъа чагъыра.

- Ёл узакъ, пек ашыкъам, - дей ёлджу.

Яваш азбардан чыкъа. Исмет-агъа яш алма терегинден биринджи чыкъкъан берекетини топлап, къартнынъ артындан етиштирип къырмызы алмаларнен сыйлай. Деде, кулюмсиреп, сепетини ала.

"Тенбель" огълан картбабанынъ артындан бакъып, тюшюнип тура:

- Бу ёлджу, мен яш олгъанда манъа акъыл огреткен дедеге пек ошап келе. Чокъ йыллар кечти, амма деде насыл эди, ойле де къалды, аслы да денъишмеди, даа яшча корюнип башлады. Юксек дагъларда, бельки керчектен де тылсымлы алма тереги бар?

